

Recensións

MONTEAGUDO, H. e BOUZADA, X. M. (ciudadanía-rede de aplicacións sociais) (2002): *O proceso de normalización do idioma galego 1980-2000, volume I, Política lingüística: análise e perspectivas*, Consello da Cultura Galega (Sección de lingua), Santiago de Compostela, p. 289.

Temos diante nosa o primeiro volume do proxecto *O proceso de normalización lingüística do idioma galego (1980-2000)*, impulsado pola Sección de Lingua do Consello da Cultura Galega, institución oficial, órgano consultivo e asesor, representativo das diferentes institucións da cultura galega. O citado proxecto ten, para os autores deste libro, un triple obxectivo:

... mellorar o coñecemento dos usos públicos, oficiais ou institucionais da lingua; ofrecer elementos para avaliar o impacto das iniciativas en materia de política lingüística por parte do Goberno autónomo nas aproximadamente dúas décadas do seu funcionamento (1980-2000); finalmente... elaborar recomendacións para mellorar a súa efectividade. (p. 14)

As áreas de traballo establecidas son cinco: o marco glotopolítico, o sector da educación e do ensino, as administracións públicas, o sector da planificación do corpus e da difusión da lingua e a situación do galego exterior, falado fóra dos límites administrativos de Galicia.

Sinxelamente, propuxémonos ofrecerlles á sociedade galega, e de xeito especial aos seus responsables políticos, elementos de reflexión e de xuízo, para mellor afrontarmos unha das máis fermosas e estimulantes tarefas colectivas con que se enfronta o noso país: a plena normalización da súa lingua secular e popular. (p. 24)

Introducíndonos neste estudo, cómpre dicir que a súa finalidade é a mellora da política lingüística e a promoción da lingua galega na sociedade, dando conta do que se fixo durante vinte anos (1980-2000) para ver o que se pode facer no futuro. Este

traballo quere ser unha ferramenta para o diálogo, que non cala os erros feitos e que tenta propor solucións. Interesa moito en todo o libro a situación social do galego. Neste volume analizador da política lingüística da Xunta os autores pretenden considerar os seguintes aspectos:

Cómo se desenvolveu... o xogo da política e a súa influencia na política pública... Dar conta das principais accións da Xunta de Galicia... sobre todo, as actuacións da Dirección Xeral de Política Lingüística... Cómo se organizaron e desenvolveron estas accións... Cales foron os resultados efectivos desta actuación... (pp. 42-43)

Pasemos logo a comentar o contido da obra. En primeiro lugar os autores falan da evolución socioeconómica de Galicia para presentar o marco político en que transcorre a política lingüística. Neste punto sinalan dous procesos paralelos moi importantes: a transición e consolidación democrática e mais o proceso de descentralización política e administrativa do Estado español. Non se pode esquecer o papel da lingua neste proceso autonómico dado que «o galego foi —e é— un recurso simbólico e real para a lexitimación das institucións... O idioma galego establece no plano simbólico unha diferenza cara a fóra e unha homoxeneidade cara a dentro» (p. 54). A nova situación política convertirá a lingua nunha política permanente e, ás veces, nun campo de batalla.

A normalización da lingua galega aparece como problema social e político. Algúns colectivos sociais reivindicaban unha política lingüística que dotase a lingua de normalidade de utilización en todos os sensores. Unha lingua falta de recoñecemento social e estimación necesitaría a axuda dos poderes públicos.

Unha vez creada a comunidade Autónoma galega, o conxunto das forzas políticas con presenza parlamentaria asume a necesidade de superar a situación social do galego, comezando por dotala duns dereitos básicos que lle otorgan carta de natureza como lingua. (p. 59)

Vexamos agora o marco legal no que se inscribe a política lingüística galega. A Lei de Normalización Lingüística (Lei 3/1983) e o Estatuto de Autonomía de Galicia (Lei orgánica 1/1981) son os instrumentos xurídicos principais para o desenvolvemento normativo da política lingüística. Segundo a Lei de Normalización Lingüística (LNL) o Goberno Galego (a Xunta) ten asignadas legalmente a dirección e a planificación do proceso de normalización da lingua galega. Os elementos centrais da LNL serían a determinación dos dereitos lingüísticos, a lingua nas administracións públicas, a incorporación do galego ao sistema educativo, a actuación dos medios de comunicación e a promoción social da lingua.

No que se refire ás institucións, cabe dicir que a Xunta creou en 1982 unha Subdirección Xeral do Ensino da Lingua Galega que en 1983 converteuse na Dirección Xeral de Política Lingüística, dende 1986 dependente da Consellería de Educación.

Vemos que a maior parte das funcións e competencias están referidas a asuntos relacionados coa formación en lingua galega: por unha banda, os programas de estudo e o material didáctico do ensino regulado da lingua galega, e por outra, accións de apoio aos anteriores... o groso da actuación do departamento responsable dedícase ao que poderíamos denominar como planificación da adquisición... (p. 64)

Aparece en 1990 a Comisión Coordinadora para a Normalización Lingüística, como un órgano encargado da promoción do galego fóra do ámbito do ensino, asumindo a normalización como unha cuestión transversal que necesitaba a coordinación das accións das distintas consellerías. Esta comisión desapareceu coas distintas recomposicións da Xunta.

Tendo unha base legal na que apoiarse, o obxectivo central das Administracións Públicas galegas foi evitar os conflitos provocados polos usos idiomáticos. «...a súa estratexia normalizadora era a incentivación do idioma galego como “non imposición”» (p. 67) A concepción de fondo era — e é — o denominado «bilingüismo harmónico», que os falantes das dúas linguas recoñecidas legalmente (galego e español) poidan exercer a cooperación entre estas dúas linguas. Este foi o obxectivo da política lingüística dos distintos gobernos galegos dende 1989 (Manuel Fraga): «...era posíbel e conveniente a convivencia entre o castelán e o galego...» (p. 69)

Aquí xorden os problemas, era posíbel unha convivencia equitativa entre as dúas linguas? Era esta idea do «bilingüismo harmónico» unha maneira de

iniciar un proceso de substitución lingüística da lingua galega? Era posíbel que todos os sectores do nacionalismo galego aceptasen a presenza social do español? Tiña a Xunta de Galicia un verdadeiro interese na conservación e promoción do galego?

A Administración autonómica galega asumiu como obxectivo prioritario a incorporación da lingua galega ao ensino, proceso que comezara no 1979, antes da redacción do Estatuto. Procurouse tamén facer do galego a lingua do funcionariado e das Administracións Públicas (este aspecto vai ser tratado noutro volume deste Proxecto) nun duplo nivel: realizar en galego moitas *das xestións cos cidadáns* e a esixencia do coñecemento do galego no acceso á función pública.

A Xunta quería que o galego fose a lingua dos medios de comunicación públicos autonómicos. A radio e a televisión autonómicas galegas xogan aínda un papel moi importante na consideración social da lingua: o galego é mellor percibido socialmente. Por exemplo, as series de produción propia tiveron unha grande e boa repercusión para a normalización lingüística. «Consideramos que a radio e a televisión de Galicia (TVG) foron os elementos, xunto co ensino, que xogaron máis favorablemente para o idioma galego.» (p. 97)

Non obstante, o labor dos medios de comunicación privados a favor da lingua é case imperceptíbel.

Resumindo, as accións da Xunta de Galicia deben cumprir coas obrigas xurídicas definidas polo Estatuto e pola LNL, evitar a confrontación por motivos da lingua, atender as demandas de promoción do galego na sociedade e manter e incrementar a comunidade galegofalante.

A política lingüística afrontou durante estes anos moitos problemas. Para os autores deste volume, o nacionalismo consideraba a Xunta como contraria á galeguización e criticou a insuficiencia das medidas tomadas; en sentido contrario, a Administración autonómica coidaba que os nacionalistas tiñan unha concepción radical que provocaba crispación social. A lingua foi desafortunadamente ideoloxizada. Ás tensións políticas engádese a confrontación pola norma, ou sexa, as diferentes tendencias normativizadoras: a reintegracionista (AGAL, MDL), a de «mínimos» (AS-PG, BNG) e a autonomista (RAG, ILG, Centro Ramón Piñeiro, Xunta). O debate sobre a normativa dificultou seriamente un diálogo construtivo a favor do galego.

Ademais, na nosa opinión, a Dirección Xeral de Política Lingüística non se comprendeu como unha unidade transversal, que afectase ao conxunto das Consellerías; sempre estivo adscrita á Consellería de Educación, o que freou unha actuación máis

completa, fóra do campo do ensino. «...case a totalidade dos responsábeis políticos con competencias sobre a cuestión foron persoas procedentes do mundo da educación.» (p. 123)

Con todo, este libro presenta moitas suxestións e solucións aos problemas xa vistos. En xeral, considérase que hai que garantir os dereitos individuais dos falantes e que as administracións públicas deben fomentar o galego; a igualdade entre as linguas pasa porque o galego teña unha posición preferente no uso público. A lingua é un elemento central da identidade diferencial galega e a Xunta debe intervir en cuestións lingüísticas en prol da lingua propia do país. Haberá que atinxir un grande acordo estratéxico sobre a lingua galega que permita separar a confrontación partidista da normalización lingüística.

Paga a pena resaltar a comparación que se fai neste volume entre as diferentes políticas autonómicas das Comunidades bilingües españolas, cunha evolución máis retardada no caso do galego e unha maior planificación tanto en Cataluña como en Euskadi. No plano dos partidos políticos galegos, segundo os autores, a forza mellor parada no plano lingüístico é o BNG, por diante do PP e do PSdeG-PSOE.

Para rematar debemos dicir que esta obra é un traballo moi detallado, ben elaborado, por exemplo, nas páxinas que estudan os orzamentos, e perfectamente estruturado: presentación, contexto, obxectivos, conclusións, etc. Xúntanse o cuestionario DELPHI e as conclusións del obtidas e posúe unha completa bibliografía que permite un estudo aínda máis profundo do tema tratado. En xeral é unha obra obxectiva que non cae na crítica esaxerada nin na louvanza, coidamos que nela expónse a situación tal cal é, con luces e sombras. A análise final dependerá do lector, a quen se lle ofrecen todas as ferramentas necesarias para obter as súas propias conclusións.

Podemos dicir, polo tanto, que esta dupla tendencia, do lado da dinámica social e do lado da intervención pública, marcará para a lingua galega unha situación paradoxal: nunca antes se interviña tan activamente na súa promoción e nunca antes estivera tan ameazada como tal lingua. (p. 210)

Diego MUÑOZ CARROBLES

MARINO, D. (2003): *De min para vós. Unha lembianza epistolar*, Vigo, Editorial Galaxia (Colección Memoria, n.º 1) e Cunqueiro, Álvaro: *Cartas ao meu amigo. Epistolario mindoniense a Francisco Fernández del Riego 1949-1961*, Vigo, Editorial Galaxia (Edición de Dolores Vilavedra, Colección Memoria, n.º 2).

No evoluir das editoriais sempre se dan mudanzas, en períodos máis breves ou máis longos, provocadas pola modificación das liñas, quer empresariais, quer editoriais. Xeralmente, son as propias dinámicas editoriais as que provocan estas revisións dos proxectos. Cando se producen mudanzas drásticas que provocan a substitución dun equipo directivo por outro, como aconteceu na editorial Galaxia pola súbita morte do antigo director Carlos Casares e coa incorporación de Víctor F. Freixanes, a propia mudanza persoal implica unha revisión que vai ligada ao novo carácter que a/s nova/s persoa/s que están ao fronte lle queren imprimir. O feito é que a nosa máis antiga editora presentou mudanzas, non moitas porén si importantes, que se puideron ollar ao longo do ano 2003. En primeiro lugar supuxo unha renovación xeralizada dos deseños de todas as coleccións (moderada aínda que importante, xa que combina tamaños e deseños clásicos con propostas máis innovadoras —se callar, os tempos tampouco están para botar estalotes, e xa se sabe que onde hai galo non canta galiña—), a reactivación dalgunhas coleccións («Dombate»), a recuperación doutras («Illa Nova») ou a inauguración de novas como é «Memorias», da que saíron os dous primeiros números. Achamos interesante a clasificación deste material nunha nova colección xa que antes a colección «Ensaio» acollía todo o que se pode encadrar nesta etiqueta xenérica que, coma todas ou incluso máis, sempre causa problemas.

Os dous primeiros volumes destas coleccións son obras escritas por homes ligados dun xeito ou doutro ao chamado galeguismo cultural, que tivo en Galaxia a súa toma de posición concreta máis decidida. O primeiro destes libros é unha autobiografía de Marino Dónega escrita cun xénero epistolar e dirixida a unha parella de mozos amigos do autor. Esta estratexia narrativa presenta, ao noso parecer, varios obxectivos básicos: primeiro delimitar en capítulos a narración, permitirse licenzas narrativas (digresións varias, contar anécdotas, etc.) que lle dan maior informalidade e un ton máis directo, case íntimo, que puxa pola curiosidade do lector. En segundo lugar válelle ao autor para inquirirse a si propio sobre aquelas lagoas, contradicións ou silencios da súa propia narración, á vez que este presunto «diálogo» epistolar procura maior veracidade, e incluso sinceridade, para o narrado. O resultado é satisfactorio pois déixase ler con axilidade e mantén a atención do lector. Porén, malia ser esta unha obra de pensar «cara a fóra», coa subxetividade propia do «autobiografismo» (incluso coa «Illusio» do creador da que nos fala Pierre Bourdieu) cuxo principal mérito está